

MÜTEFEKKİR

AKSARAY ÜNİVERSİTESİ İSLAMİ İLİMLER FAKÜLTESİ DERGİSİ
AKSARAY UNIVERSITY JOURNAL of THE FACULTY of ISLAMIC SCIENCES

e-ISSN: 2148-8134 • cilt / volume: 12 • sayı / issue: 24 • Aralık / December 2025 • 464-475

Antik Mısır Kraliyet Mezar Tasvirlerindeki Öte Dünya Metinleri

Meryem KARAGÜLLE ÇİFÇİ*

*Dr., Millî Eğitim Bakanlığı, mrymkaragullecifci@gmail.com, <https://orcid.org/0000-0003-1942-6880>, doi: <https://doi.org/10.30523/mutefekkir.1776237>

Araştırma Makalesi

Süreç

Geliş Tarihi: 02.09.2025

Kabul Tarihi: 14.11.2025

Yayın Tarihi: 15.12.2025

Hakem Değerlendirmesi:

Bu makale, en az iki dış hakem/çift taraflı kör hakem tarafından incelenmiştir.

Benzerlik taraması:

Bu makale iThenticate ile taranmış ve intihal içermediği teyit edilmiştir.

Etik Beyan:

Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulmuştur.

Tarafsızlık:

Yazar, makale değerlendirme ve yayın sürecinin hiçbir aşamasına müdahil olmamış, hakemleme süreci bilimsel tarafsızlık ilkelerine sadık kalınarak tamamlanmıştır.

Finansman:

Yazar, bu araştırmayı desteklemek için herhangi bir dış fon almadığını kabul eder.

Çıkar Çatışması:

Yazar, çıkar çatışması olmadığını beyan eder.

Yazar Katkı Oranı:

Çalışma tek yazar tarafından yürütülmüştür.

Telif Hakkı

© Meryem KARAGÜLLE ÇİFÇİ - I
Creative Commons Attribution-Noncommercial 4.0 (CC BY-NC)
International License

Öz

Antik Mısır'da mezarlar, bireylerin öte dünya yaşamına rehberlik etmek amacıyla tasarlanmış birçok mezar tasviri içerir. Mezarların koridorlarına, duvarlarına ya da lahitlerin üzerine işlenen tasvirlerin öncelikli amacı, ölüye öte dünyada karşılaşacağı her türlü engeli aşması için gereken desteği verebilmektir. Tasvirlerin oluşturduğu öte dünya metinlerinde büyüler ve semboller yoluyla ölümler, karşılaşılabilecekleri tehlikelere karşı güvence altına alınmaya çalışılır. Kozmosun dengesini bozmayacak ideal bir yaşam formuyla donatılan ölümlerin, tanrılara adadığı sunularla ve iyi davranış motifleriyle öte dünyadaki yaşamı garanti altına alınmaya çalışılır. Bu bağlamda mezarlar, ölümleri sonsuzluğa taşıyacak yönergeleri içinde barındıran birer rehber işlevi görür. Söz konusu olan kraliyet mezarlarıysa, tasvir çeşitliliğinde ve bu tasvirlerin anlam derinliğinde bir artış gözlenir. Kraliyet tasvirlerinde özellikle Güneş Tanrısı Re'nin oğlu olarak görülen kralların, güneşin günlük döngüsüne katılması motifi ön plana çıkar. Yine kralların, alt dünyanın ve ölümlerin tanrısı sayılan Osiris'le özdeşleştirilmesi, en sık kullanılan tasvirler arasındadır. Öldükten sonra yeniden dirilen ve öte dünyada da söz hakkı olan bu tanrıyla özdeşleştirilen kralların, Osiris'e benzeyeceği fikri vurgulanmaya çalışılır. Bu anlatıların oluşturduğu pek çok öte dünya metninde krallar, tanrılarla iç içe ve onların dünyasının bir parçası olarak gösterilmeye çalışılır. Başlangıçta yalnızca kralların mezarlarında, onların kullanımına ayrılmış Piramit Metinleri'nden sonra Tabut Metinleri'nin ortaya çıkışı, sonrasında Ölümler Kitabı'yla devam eden süreçte cenaze edebiyatı büyük bir gelişme göstermiştir. Bu çalışmada bilhassa Yeni Krallık Dönemi'nde zengin bir literatüre dönüşen Öte Dünya Metinleri tanıtılmaya çalışılacaktır. Bu bağlamda çalışma daha ziyade Amduat, Kapılar Kitabı, Gün Kitabı, Gece Kitabı, Mağaralar Kitabı ve Göksel İnek Kitabı ile sınırlanmıştır. Hazırlık aşamasında literatür taramasıyla veri toplanmış ve doküman analizi tekniği ile araştırma yapılmıştır. Çalışmada Öte Dünya Metinleri'nin genel çerçevesi çizilecek ve bu metinlerin içeriği hakkında bilgi verilecektir. Çalışmanın amacı bu metinlerden istifade ederek kraliyet mezar tasvirlerinin önemini, içeriğini ve bu tasvirlerde kullanılan ana temaları ortaya koyabilmektir. Yine bu mezarlardan verilen metin örnekleriyle konu desteklenecek ve bu sayede kraliyet mezarlarında Öte Dünya Metinleri'nin kullanılmasındaki temel amaçlar da ortaya konulacaktır. Bu kitapların içerdiği ana temaların, kraliyet mezarlarının ayrıcalıklı konumunun daha iyi anlaşılması noktasında alana önemli bir katkıda bulunması umulmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Dinler Tarihi, Antik Mısır, Mezar Tasvirleri, Kraliyet Mezarları, Öte Dünya Metinleri.

Atıf

Karagülle Çifçi, Meryem. "Antik Mısır Kraliyet Mezar Tasvirlerindeki Öte Dünya Metinleri". *mutefekkir* 12/24 (2025), 464-475 <https://doi.org/10.30523/mutefekkir.1776237>

Afterlife Texts in Depictions of Ancient Egyptian Royal Tombs

Meryem KARAGÜLLE ÇİFÇİ*

* Dr., Ministry of National Education, mrymkaragullecifci@gmail.com, <https://orcid.org/0000-0003-1942-6880>, doi: <https://doi.org/10.30523/mutefekkir.1776237>

Research Article

History

Received: 02.09.2025

Accepted: 14.11.2025

Published: 15.12.2025

Referee Assessment:

This article has been reviewed by at least two external reviewers/double-blind reviewers.

Plagiarism:

This article has been scanned with iThenticate and verified to be free of plagiarism.

Ethical Statement:

This study was prepared in accordance with scientific and ethical principles.

Impartiality:

The author were not involved in any stage of the article evaluation and publication process, and the peer review process was completed in accordance with the principles of scientific impartiality.

Funding:

The author acknowledge that they did not receive any external funding to support this research.

Competing Interests:

The author declare that there is no conflict of interest.

Author Contribution Ratio:

The study was conducted by a single author.

Copyright:

© Meryem KARAGÜLLE ÇİFÇİ - I Creative Commons Attribution-Noncommercial 4.0 (CC BY-NC) International License.

Abstract

In Ancient Egypt, tombs contained numerous tomb depictions designed to guide individuals in the afterlife. The primary purpose of the depictions carved into the corridors, walls, or sarcophagi of tombs was to provide the deceased with the support needed to overcome any obstacles they might encounter in the afterlife. In the afterlife texts created by these depictions, the dead are sought to be protected from potential dangers through spells and symbols. The deceased, endowed with an ideal form of life that would not disrupt the balance of the cosmos, is sought to be guaranteed an afterlife through offerings dedicated to the gods and motifs of good behavior. In this context, tombs serve as guides containing the instructions that will carry the dead into eternity. When it comes to royal tombs, an increase in the variety of depictions and the depth of meaning of these depictions is observed. In royal depictions, the motif of kings, seen as sons of the Sun God Re, participating in the daily cycle of the sun is particularly prominent. Similarly, the identification of kings with Osiris, considered the god of the underworld and the dead, is among the most frequently used depictions. The idea that kings, who are identified with this god who is resurrected after death and has a say in the afterlife, will resemble Osiris is emphasized. In many afterlife texts created by these narratives, kings are depicted as intertwined with the gods and as part of their world. Initially found only in the tombs of kings, after the Pyramid Texts dedicated to their use, the emergence of the Coffin Texts, followed by the Book of the Dead, marked a significant development in funerary literature. This study will focus on introducing the Afterlife Texts, which became a rich literature, especially during the New Kingdom period. In this context, the study is limited to the Amduat, the Book of Gates, the Book of Days, the Book of Nights, the Book of Caverns, and the Book of the Celestial Cow. Data was collected through a literature review during the preparatory phase, and the research was conducted using document analysis techniques. The study will outline the general framework of the Afterlife Texts and provide information about their content. The aim of the study is to use these texts to reveal the importance and content of royal tomb depictions and the main themes used in these depictions. The subject will be supported with text examples from these tombs, thereby revealing the fundamental purposes of using Otherworldly Texts in royal tombs. It is hoped that the main themes contained in these books will make a significant contribution to the field by providing a better understanding of the privileged position of royal tombs.

Keywords: History of Religions, Ancient Egypt, Tomb Depictions, Royal Tombs, Afterlife Texts.

Cite as

Karagülle Çifçi, Meryem. "Afterlife Texts in Depictions of Ancient Egyptian Royal Tombs". *mutefekkir* 12/24 (2025), 464-475 <https://doi.org/10.30523/mutefekkir.1776237>

Giriş

Antik Mısır'da öte dünyaya rehberlik etme açısından mezarlar çeşitli tasvirlerle donatılmıştır. Mezarlardaki tasvirlerin ölüye mutlu bir öte dünya temin edebilmesi için doğru yerlerde kullanılmasına ve uygun donanımda olmasına dikkat edilmiştir. Ölen kişilerin maddi gücüne göre mezarların büyüklükleri değişmektedir. Büyük ve detaylı süslemelere sahip olan mezarlar genellikle toplumun elit kesimi için hazırlanmış olup en fazla bilgi barındıran mezarlardır. Mezarın bir krala ait olması durumunda ise hem boyutlarında hem de tezyininde diğer mezarlara oranla büyük farklar görülür.¹ Bu mezarlar koridorlarında, tavanlarında ve duvarlarında bulunan çok sayıda tasvirle dikkati çeker.

Mezarların süslemeler yapılan üst kısımları yani mezar tapınakları genellikle dünyevi faaliyetleri odak noktası haline getiren tasvirler içerirken kapalı olan alt yapı yani mezar odalarıysa genellikle öte dünyaya ait tasvirler içermiştir. Bu sahnelerin amacı bir yandan ölen kişinin yeniden diriliş faaliyetlerini desteklemek bir yandan da düzenin (Maat'ın) sürdürülmesine katkıda bulunmaktır. Çünkü her mezar kozmosun yeniden yaratılmasını temsil etmekte, günlük yaşam sahnelerinin sergilenmesi de bu düzenin devam etmesine atıf yapmaktadır. Mezar tasvirlerindeki bu temel kavramlar sabit olmakla beraber özellikle kraliyete ait mezarların diğerlerinden farklı dekorasyon şemaları içerdiği görülür. Kral mezarlarında kralın diğer tanrılarla birlikte olması, tanrıların ülkeyi ve onun idarecisi olan kralı kutsaması figürleri ön plandadır. Tanrılarla sürekli etkileşim halinde tasvir edilen krallar, onlardan biri olarak gösterilmeye çalışılır.²

Kralların düzeni sağlama görevlerinin ön plana çıkarılması maksadıyla kraliyet mezar dekorasyonunda düşmanları yenme sahnelerinin ağırlıklı olarak kullanıldığı görülür. Firavun burada Mısır'ı iç ve dış her türlü düşmana karşı savunan ve kaos güçleriyle mücadele ederek düzensizliği ortadan kaldıran temel figür olarak yansıtılır.³ Bu dünyevi yaşam imgeleri bir yandan toplumsal hayata yönelik mesajlar verirken bir yandan da düzenin sürdürülebilmesi için güçlü bir yönetim yapısının elzem olduğunu vurgular. Öte dünya tasvirleriyse bilhassa ölüye rehberlik etme amacı taşır.

Bir krala ya da kraliyet mensubu olmayan birine ait olması fark etmeksizin her mezar şahsına münhasır görülmüştür. Mezarlar definden sonra kimsenin giremeyeceği varsayılarak mühürlenmiştir. İlegal girişleri önlemek adına alınan tedbirlerin sebebi, bu özel mezarlara ölü yerleştirildikten sonra başka kimsenin girmeye hakkı olmamasına dayanan inançla ilgilidir. Burada artık ölü, gizli öte dünya hayatını münferiden yaşmalıdır, alınan tedbirler de bu yaşantıya saygı duyulmasıyla ilgilidir.⁴

Ölünün ruhu gece yolculuğu yapmakta, bu yolculuk ölümden yeniden doğuşa bir varış olarak görülmektedir. Ölünün her gün tekrarlanan bu yolculuklar esnasında mezar odası ve koridorlarından geçerek mezarından çıktığına, yolculuk bitiminde lahitte yatan mumyasıyla tekrar birleştiğine inanılmaktadır.⁵ Mezar tasvirleri bedensel olandan ruhsal olana yapıldığı varsayılan dönüşümü betimleyen sahneler içerir. İlahi kaynağa bir geri dönüş olarak algılanan bu süreç, mezar tasvirlerindeki resim ve kabartmalara yansır.⁶

Yıldızların her gün kaybolarak görünmez bir aleme gitmesi ve güneşin gün sonunda zayıflayarak batması ölüme benzetilmiştir. Yanı sıra güneşin her sabah yenilenmiş olarak canlanması, yıldızlarınsa gökyüzünde yeniden belirmesi, ölümü yeni bir var oluşun başlangıcı olarak görmeye sebep olmuştur. Gece hayali bir su yolundaki kayığıyla alt dünyaya inen güneş, tıpkı rahimdeki bir bebeğin doğumu

¹ Steven Snape, *Ancient Egyptian Tombs: The Culture of Life and Death* (United Kingdom: John Wiley & Sons, 2011). XIV. Snape, *Ancient Egyptian Tombs*, 4.

² Salima Ikram, *Death and Burial in Ancient Egypt* (Cairo, Egypt: The American University in Cairo Press, 2015), 170-171.

³ Ikram, *Death and Burial in Ancient Egypt*, 173.

⁴ Winfried Barta, *Die Bedeutung der Pyramidentexte für den Verstorbenen König* (München ; Berlin: Deutscher Kunstverlag, 1981), 8.

⁵ James P. Allen, *The Ancient Egyptian Pyramid Texts*, ed. Theodore J. Lewis (Atlanta, Georgia: Society of Biblical Literature, 2015), 11.

⁶ Moustafa Gadalla, *The Ancient Egyptian Metaphysical Architecture* (Greensboro NC: Tehuti Research Foundation, 2016), 55.

beklemesi gibi yeniden doğmak üzere beklemekte, bir tohumun içinden filizin çıkması gibi ertesi gün yeniden doğmaktadır. Bu haliyle güneş, gece boyu yaptığı yolculukla daimî yenilenmenin tanrısı olan Osiris'le geçici bir özdeşim kurmakta ve yeniden doğuş için gerekli olan başkalaşım sürecini tamamlamaktadır. Bu temaların yer aldığı öte dünya metinlerinde ölü kral da yeni bir Osiris olarak güneşle ve yıldızlarla özdeşleşmekte ve Osiris'le ilahi kadavrasının yeniden bir araya gelmesi gibi yeni bir yaşam formatına bürünmektedir.⁷

Ölümden sonra Güneş Tanrısı Re'nin⁸ gece yolculuğuna dahil olabilme ve bir Osiris'e dönüşebilme umuduyula genişleyen cenaze literatürü halkın da ulaşabileceği bir şekle bürünmüştür. Yalnızca krallara ait olan Piramit Metinleri'ne ilaveten yeni kaynaklar ortaya çıkmıştır. Böylece Eski Krallık'ta⁹ bir ölünün öte dünyasını imar edecek tek velinimetini neredeyse kralken; I. Ara Dönem'le birlikte Tabut Metinleri ve Yeni Krallık'ta Ölüler Kitabı'yla Amduat öne çıkmıştır. Bu kaynaklar ölümlere öte dünya yolculuklarında rehberlik eden ve öte dünyaya açık bir erişim imkânı sağlayan kaynaklar olarak görülmüştür.¹⁰ Rehberliğin temel ilkeleri genelde aynıdır. Örneğin Piramit Metinleri'nde kralların öte dünyaya geçişlerini güvenli hale getirmek amaçlanır ve piramitlerin içine oyulan metinlerin büyüsel gücünden ölünün sonsuza dek istifade edeceğine inanılır.¹¹ Benzer şekilde Ölüler Kitabı'nın başlıca amacı da alt dünya olarak tanımlanan Duat'ta, başına gelebilecek zorluk ve sıkıntılara karşı ölüyü tılsımlarla donatmak ve ona öte dünya yolculuğunda yardımcı olmaktır.¹²

Yeni Krallık Dönemi'nde mezar sahneleri öte dünyayı açık tasvirlerle ortaya koymuştur. Bu dönemde oldukça zenginleşen cenaze literatürü genel anlamda "Öte Dünya Metinleri" olarak bilinmektedir. Bu metinlerin içerdiği tasvirlerin orijinal halleri gerçek kitaplar olarak değil; mezar duvarları başta olmak üzere papirüslere, lahitlere ve cenaze ekipmanları üzerine yazılan muhtelif yazılardan oluşan bir koleksiyon olarak algılanmalıdır.¹³ Bu çalışmada Piramit Metinleri ve Tabut Metinleri gibi önceki dönemlerde daha çok kullanılan metinlerden ziyade zengin çeşitliliğinden istifade edeceğimiz Yeni Krallık Dönemi'nin Öte Dünya Metinleri'ni referans almayı uygun buluyoruz.

1. Antik Mısır'ın Öte Dünya Metinleri

Temel amaçları güneş teolojisine uygun olarak Güneş Tanrısı Re'nin alt dünyaya inişini ve gece orada Osiris'le bir olmasını anlatmak olan Öte Dünya Metinleri'nde, Re'nin Osiris'in düşmanlarını bertaraf ederek ona yardımcı olması ana temayı oluşturur. Bu birleşmeyi kapsayan güneşin on iki saatlik yolculuğu Yeni Krallık Dönemi'ne ait Kapılar Kitabı'nda da anlatılmasına rağmen asıl netliğini Amduat'ta kazanmıştır.¹⁴

⁷ Isabelle Franco, "The Funerary Texts from the Valley of the Kings", *The Pharaohs*, ed. Christiane Ziegler (New York: Rizzoli International Publications, 2002), 313-314.

⁸ "Güneş Tanrısı Re" olarak kullandığımız bu ifadedeki Tanrı Re'nin ismi literatürde "Ra" ya da "Re" şeklinde yer almaktadır. Bu çalışmada, Antik Mısır'a ait genel literatürde daha sık kullanılan Re ismi tercih edilmiştir.

⁹ Antik Mısır'da hanedanlıkların yaklaşık olarak aşağıda vereceğimiz tarihler arasında yaşadığı ve Eski Krallık, Orta Krallık ve Yeni Krallık olmak üzere üç ana bölüme ayrıldığı varsayılmıştır. Bu dönemler arasında geçiş süreçleri diyebileceğimiz Ara Dönemler de bulunmaktadır. Genel kabule göre: Erken Hanedanlık Dönemi: MÖ 2900-2545, Eski Krallık Dönemi: MÖ 2543-2120, Birinci Ara Dönem: MÖ 2118-1980, Orta Krallık Dönemi: MÖ 1980-1760, İkinci Ara Dönem: MÖ 1759-1539, Yeni Krallık Dönemi: MÖ 1539-1077, Üçüncü Ara Dönem MÖ 1076-723 ve Geç Dönem MÖ 723-332 olarak kabul edilir. Bkz. : Erik Hornung vd. (ed.), *Ancient Egyptian Chronology* (Leiden ; Boston: Brill, 2006), 490-495.

¹⁰ Julia Troche, *Death, Power, and Apotheosis in Ancient Egypt: The Old and Middle Kingdoms* (Cornell University Press, 2021), 50.

¹¹ Gay Robins, *The Art of Ancient Egypt* (Cambridge, Mass: Harvard University Press, 1997), 64.

¹² E. A. Wallis Budge, *The Literature of the Ancient Egyptians* (London: The Project Gutenberg EBook, 2005), 40. Ölüler Kitabı'yla ilgili detaylı bilgi için bkz. : Meryem Karagülle Çifçi, *Antik Mısır'da Tanrılar, Öte Dünya ve Din* (İstanbul: Banliyö Kitap, 2023), 115-119.

¹³ Troche, *Death, Power, and Apotheosis in Ancient Egypt*, 23.

¹⁴ Mehmet Ali Ataç, *The Mythology of Kingship in Neo-Assyrian Art* (Cambridge, New York: Cambridge University Press, 2010), 163.

Amduat öncelikle kraliyet mezarlarında yazılı olan ancak III. Ara Dönem'den sonra halkın mezarlarındaki papirüslerde de muhafaza edilen bir kitap olup "Duat'ta (öte dünyada) Olan" anlamına gelir. "Gizli Oda Kitabı" olarak da bilinen bu kitapta, ölen firavunun kaderi güneşin kendini yenilemesini sağlayan on iki saatlik gece yolculuğuyla ilişkilendirilir. Ölümü ve cenazesiyle kaderi Osiris'le birleşen kral bu sayede güneşin döngüsüne de dahil olur. Esasında firavunların mezar duvarlarına yazılan sahnelerden oluşan ve bu mezarlara her zaman muntazam bir şekilde yerleştirilen Amduat, sonraki dönemlerde başka teolojik kompozisyonlar içeren koleksiyonlar benimsenmiş olsa da hiçbir zaman tamamen terk edilmemiştir.¹⁵

Amduat'ın kralların mezar odalarına resmedilmesi, güneşin günlük döngüsüne dahil olan krala bu zorlu yolculuğunda kılavuzluk etmeye yöneliktir. Kralı güneşin günlük seyrine bütünüyle dahil eden ilk metin olan Amduat'ta güneşin batışından yeniden doğuşuna kadar geçen on iki saatlik yolculuğunun her bir saati ayrı ayrı resimlenmiş, bu saatlere denk gelen olaylar detaylı tasvir edilmiştir. Osiris'in pasif kaldığı Amduat'ta ölü krala doğrudan atıf altıncı saatte yapılır. Güneşin kendi cesediyle birleşip yeniden canlandığı bu saat, dirilişi vurgulaması açısından önemlidir. Re'nin Osiris'le de birleştiği, ölen firavunların dirilişine eşlik eden bu kritik noktada krallar kudretlerinin sembolleri olan asa ve taşlarla kendilerini belli eder. Güneş on ikinci saatte yeniden doğar. Bir mumya şeklinde tasvir edilen Osiris'le birlikte ölümlerin hepsi güneş yeniden dönene kadar ölüm uykusuna geri döner.¹⁶ Özellikle güneşe olan vurgunun fazla olduğu bu metinde, kötü güçlere karşı doğru büyü sözleri okuyarak güneşle birlikte hareket etmenin önemi vurgulanır. Metinler özellikle Ramsesler Dönemi'nde¹⁷ revaçta olduğu için bu dönem krallarının doktrinleri ön plandadır.¹⁸

Kapılar Kitabı da Amduat gibi tasvirlerden oluşmakla birlikte ona nazaran daha fazla tanrı ve ölü barındırır. Yine on iki saatlik yolculuğun anlatıldığı bu metinle Amduat arasında benzerlikler oldukça fazladır. Burada, güneşin kendi cesediyle birleştiği kritik altıncı saatten hemen önce Osiris'in yargılama sahnesi bulunur. Bu sahneye I. Seti'den itibaren firavun figürü de eklenerek onun Osiris'le özdeşleşmesi vurgulanmak istenmiştir. Yine on ikinci saatte güneşin doğuşuna eşlik eden firavun figürü, kralın özel statüsünün bu metinde daha fazla vurgulandığını göstermektedir. Tasvirlerin farklı versiyonlarında krallara doğrudan atıfta bulunan eklemeler de yapılabilmektedir.¹⁹ Tanrıların da kralların dahil olduğu yargılama sahnelerinde görüldüğü versiyonlar, onların da kendilerini haklı çıkarmak zorunda olduklarına işaret eder. Dünyevi çağrışımlar içeren bu tasvirler, ilahi ya da insani olsun bütün varlıkların yaşam süreleri içinde belirli bir bozulma geçirdiği imasını içerir. Yine Mısır'daki saray ve tapınak mimarisine uygun olarak, art arda gelen kapıların aşılması ve kutsal alanlara ulaşılması ögesini çağrıştıran bu tasarımlar, öte dünyanın hayali coğrafyasında ölü kralların yeniden doğuşlarına ilerleyişinin simgesel temsilidir.²⁰

Öte Dünya Kitapları'nın birçok çeşidi bulunmaktadır.²¹ Bu kompozisyonların temel amacı kozmosun devamını koruyarak kralı güneş tanrısıyla özdeşleştirmektir. Metinlerin yalnızca kralın ve

¹⁵ Franco, "The Funerary Texts from the Valley of the Kings", 314-317.

¹⁶ Erik Hornung, *The Ancient Egyptian Books of the Afterlife* (Ithaca and London: Cornell University Press, 1999), 33-41.

¹⁷ XIX. Hanedan'da I. ve II. Ramses'in ardından XX. Hanedan, III. Ramses'ten XI. Ramses'e kadar pek çok kralın art arda geldiği bir dönem olmuştur. Bu dönem Ramsesler Dönemi olarak bilinir. Bkz. : Afet İnan, *Eski Mısır Tarih ve Medeniyeti* (Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1992), 121; Hornung vd., *Ancient Egyptian Chronology*, 493.

¹⁸ William Matthew Flinders Petrie, *The Religion of Ancient Egypt* (New York: Cambridge University Press, 2013), 78-79.

¹⁹ Hornung, *The Ancient Egyptian Books of the Afterlife*, 58-60.

²⁰ Franco, "The Funerary Texts from the Valley of the Kings", 320.

²¹ Kraliyet mezarlarında bulunan çeşitli metinlerin tespit edilebilen kronolojik sıralamasının şu şekilde olduğu düşünülmektedir: I. Thutmose ve Kraliçe Hatshepsut'tan (XVIII. Hanedan) itibaren Amduat, III. Thutmose'dan (XVIII. Hanedan) itibaren Güneş Litanyası ve Ölümler Kitabı, Tut-ankh-Amun'dan (XVIII. Hanedan) itibaren Göksel İnek Kitabı, Horemheb'den (XVIII. Hanedan) itibaren Kapılar Kitabı, Merenptah'tan (XIX. Hanedan) itibaren Mağaralar Kitabı ve Yer Kitabı. Detaylı bilgi için bkz. : Friedrich Abitz, *Pharao als Gott in den Unterweltsbüchern des Neuen Reiches* (Freiburg; Göttingen: Vandenhoeck und Ruprecht, 1995), 213. Kitapların isimleri aynı olmakla birlikte tasniflerinde ufak farklılıkların bulunduğu da gözlenir. Biz bu çalışmamızda Yeni Krallık Dönemi'ne ait en genel isimlendirme olabilecek "Öte Dünya Metinleri" ya da "Öte Dünya Kitapları" kullanımını tercih ettik. Genel anlamda Yeni Krallık Dönemi Yer Altı Dünyası Kitapları şeklinde de kullanılan bu kitaplar: Amduat, On İki Mezar Büyülü

yüksek rütbeli din adamlarının vakıf olabileceği batını bilgiler içermesi, ilk başlarda yalnızca krala mahsus olan öte dünyaya geçiş ayrıcalığının ona eksiksiz bir şekilde tanınabilmesi amacına matuftur.²²

Yol göstericiliğinden dolayı bir zamanlar “Öte Dünya Rehberi” olarak da adlandırılmış olan bu kitaplardan özellikle alt dünyayla ilgili detaylı bilgi veren Yer Altı Dünyası Kitapları ve Gök Kitapları’nın tıpkı Piramit Metinleri gibi firavunların kullanımına ayrıldığı bilinmektedir. Yer Altı Dünyası Kitapları’nın ilk bütüncül kompozisyonları sayılan yukarıda bahsettiğimiz Amduat ve Kapılar Kitabı’yla sonraki kitapları arasında biçimsel bazı farklar bulunmakla birlikte tamamının odak noktası güneşin gece yolculuğudur. Alt dünyada güneşin pek çok mekâna uğrayarak yenilediği yolculuk aynı zamanda insan ruhunun boşluklarında gerçekleşir. Çünkü Güneş Tanrısı da alt dünyaya bir “ba”²³ ruhu şeklinde inmekte, orada yenilerek ertesi gün ölümden dirilircesine yeniden doğmaktadır. Yalnızca alt dünya mekânlarında değil aynı zamanda kozmosun iç bölgeleri sayılan ilkel okyanus Nun’un sularında, karanlıklarda ve gökyüzünün derinliklerinde geçtiği düşünülen gece yolculuğu, ölümün hangi yenileyici güçler sayesinde bir yeniden doğuşa evrildiğini göstermesi bakımından önemlidir.²⁴

Yine Gök Kitapları’ndan olan Gün ve Gece Kitabı’nda da ana unsur güneşin yolculuğudur. XIX. Hanedanlık Dönemi ürünü olan bu eserler öncekilerin güncellenmiş versiyonlarıdır. Farklı olarak Gün Kitabı güneşin gündüz yolculuğuna odaklandığı için güneşin temsillerinde bazı farklılıklar görülür. Örneğin gece tasvirlerinde koç başıyla temsil edilen güneş bu kitapta artık şahin başlıdır. Temsillerde bu sefer Gök Tanrıçası Nut ön plandadır.²⁵ Yine XIX. Hanedanlık Dönemi ürünü olan Mağaralar Kitabı da güneşin yolculuğunun tehlikeleri üzerine mağara ve dehlizlerde geçen sahnelere odaklanmasıyla diğer kitaplardan ayrılır. Bu kitapta Güneş Tanrısı Re’nin Duat’a inerek düşmanlarını cezalandırması sahneleri ön plandadır. Kitabın tam nüshası birazdan örneklerini vereceğimiz Krallar Vadisi’nde bulunan VI. Ramses’in mezarında bulunmaktadır.²⁶

Kralı ölümünden sonra hem Osiris’le hem de Re’yle özdeşleştiren öte dünya metinleri aynı zamanda kralın öte dünyaya geçişine yardımcı olmaktadır. Bunun için kral, güneşin gece saatleri boyunca katettiği yollardan geçmek ve tehlikeler içeren yolculuğuna katılmak durumundadır.²⁷ Dünya hayatına paralel bir seyir izlediği varsayılan bu öte alemde kozmos yine tehlike altındadır ve güneşi yok etmek isteyen başta yılan Apophis²⁸ olmak üzere bir kısım doğaüstü yaratıklarla mücadele etmek gerekmektedir. On iki saatlik dilimlere bölünen gecede Osiris ve Güneş Tanrısı Re yolculuk yapmakta, güneşin geceleri içinden geçtiği bir mekân olarak düşünülen bu öte dünyada kutsal ölü (imakhu) Re’ye eşlik etmektedir. Bu mekânda, Osiris’in huzurundaki yargılamayı geçemeyenler karanlıkta kalarak işkence görmekte hatta nihai ölüm olarak addedilen isimlerinin unutulması cezasına maruz kalmaktadır. Kralın bir yargıç olarak öte dünyaya müdahil olabileceğine olan inanç, bu cezalardan

Sözü, Kapılar Kitabı, Mağaralar Kitabı ve Yer Kitabı olarak bilinir. Gök Kitaplarıysa Nut Kitabı, Gün Kitabı ve Gece Kitabı şeklinde kategorize edilmiştir. Detaylı bilgi için bkz. : Çifçi, *Antik Mısır’da Tanrılar, Öte Dünya ve Din*, 124-133.

²² Geraldine Pinch, *Handbook of Egyptian Mythology* (California: ABC-CLIO, 2002), 24.

²³ Kısaca “ruh” olarak çevrilmesine karşın bildiğimiz anlamdaki ruh kavramından çok daha kompleks bir yapı sergileyen “Ba”, esasında fiziksel bedenle yakından bağlantılı olup bir ölünün öte dünyada hayatta kalabilmek için yeniden birleşmesi gereken unsurudur. Ölüler Kitabı’nın 89. büyü bu konuda ölüye yardımcı olabilmek için formüller içerir. “Ba” ölümden sonra gerek mezar civarında gerekse öte dünyada serbestçe uçabilen bir kuş olarak tasvir edilmiştir. İsteddiği formlara bürünebilmekle birlikte genellikle ölünün yüzünü taşıyan bu kuş bir bakıma ölünün kişisel yaşam gücünü de taşır. Güce atıfta bulunan “Ba” cansız nesnelere kadar genişleyebilen bir skalaya sahiptir. Örneğin Apis Boğası, Osiris’in Ba’sı olarak görülür. Bkz. Ian Shaw - Paul T. Nicholson, “The British Museum Dictionary of Ancient Egypt”, *Ba* (London: British Museum Press, 2008), 47. Ölüler Kitabı’nın 89. Bölümü için bakınız: Wallis E. A Budge, *The Book of The Dead: The Papyrus of Ani in the British Museum* (London: Dover Publications, 1895), 204. Plate XVII/CHAPTER LXXXIX/P.318

²⁴ Hornung, *The Ancient Egyptian Books of the Afterlife*. XVII, XVIII. Hornung, *The Ancient Egyptian Books of the Afterlife*, 26-27.

²⁵ Pat Remler, *Egyptian Mythology, A to Z* (New York: Chelsea House, 2010), 32.

²⁶ Remler, *Egyptian Mythology, A to Z*, 30.

²⁷ Pinch, *Handbook of Egyptian Mythology*, 24.

²⁸ Yılan Apophis, Güneş Tanrısı Re’nin şafakta yok ettiğine inanılan, aynı zamanda karanlık ve kötü güçleri temsil eden yılanıdır. Bkz. Mircea Eliade, *Myth and Reality* (New York and Evanston: Harper & Row, 1968), 40.

kaçınabilmek için hayattayken krala itaat etmeyi zaruri kılan bir faktör olmuştur. Özellikle Eski Krallık, Osiris'e dönüşme lütfunu yalnızca krala vererek bu saygınlığı perçinlemiştir. Kralın tebaasına lütfuysa onların öte dünyaya sorunsuz geçişlerini garanti etmesidir.²⁹

Bu yüzden öte dünya metinleri kralı diğer herkesten ayırarak ona ayrıcalık sağlayan pasajlar içerir. Örneğin Göksel İnek Kitabı, ölümünden sonra Güneş Tanrısı Re'ye eşlik eden firavunun göksel hükümdarlığını meşrulaştırıcı ifadeler içermesi nedeniyle yalnızca kralların kullanabileceği bir kitaptır. Yine içerisinde neredeyse sadece tanrıların yer aldığı Amduat ve hiyerarşik bir yapı sergileyen Kapılar Kitabı da -sonraki dönemlerde kraliyet dışında kullanılmış olsa da- orijinal haliyle kraliyet mezarları dışındaki mezarlar için uygun bir içeriğe sahip değildir. Bu yüzden Yer Altı Kitapları'nın öncelikle krallar için tasarlandığı söylenebilir. Tasarımların mezar duvarlarına ve koridorlarına dekoratif bir düzenle yerleştirildiği düşünüldüğünde, bu mezarların oldukça büyük ölçekli bir şablona sahip olması gerektiği açıktır. Bu nedenle özenli bir dekorasyon planlaması yapılarak yerleştirilen bu metinlerin kullanım alanları zamanla değişkenlik göstermiştir. Yine de temel maksat bir kralı gözetmek, ona öldükten sonra hangi imgenin ya da metnin fayda vereceğini saptamaktır. Bu imge ve metinlerin yol göstericiliği sayesinde ölü krala yeni bir yaşam döngüsü bahşedilir. Duat'a girerek doğu ufkunda tıpkı Re gibi yeniden doğan kral, ölümsüz yıldızlara yükselir. Bunun tezahürünü Amduat'ta yıldızlara yükselen tanrılarda ya da Kapılar Kitabı'nda görebilmek mümkündür. Metinlerde maksat aynıdır, önemli olan kralın ölüm ve yeni bir yaşam döngüsüyle karakterize edilen öte dünyasını garanti altına almaktır. Firavunların korunması, tanrılaştırılması ve sonsuz bir hayata sevk edilmesini garantileyen bu metinlerin kraliyet mezarlarının odalarına ve duvarlarına incelikle işlenmesinin ardında da bu öte dünya kaderini belirlemedeki yetkinliklerinin etkisi büyüktür.³⁰

Mezar tasvirlerinden Göksel İnek Kitabı da yine güneşin gece yolculuğuna odaklanır. Temsiller, dünyanın yaratılış sürecinde evrenin rahmini sembolize eden büyük bir göksel inek silüeti barındırmasıyla diğerlerinden ayrılır. Tanrıların yeryüzünde yaşadıkları zamanı tasvir eden mitolojik kurguya göre Re, bir zamanlar yeryüzünde yaşamış fakat insanlardan bazıları onun yönetimine isyan etmiştir. Onlara yönelik çeşitli cezalandırma tedbirlerinden sonra Re, Tanrıça Nut'un sırtında yeryüzünü terk ederek göğe çekilmiştir. Re'nin, ölümlülerin artık ulaşamayacağı bir mekâna çekilmesi, tanrılarla insanlar arasında meşru aracılık pozisyonunun doğmasına zemin hazırlamıştır. Artık kendileriyle aracısız görüşülemeyen tanrılarla insanların arasındaki bağı firavunlar tesis edecektir.³¹ Bu yüzden örneğin III. Ramses'in (XX. Hanedan) aynı zamanda cenaze tapınağı olan Medinet Habu'daki tasvirlerinde, adalet ve kozmik düzenin simgesi Maat'ı küçük bir tanrıça formatında Tanrı Ptah'a ve Tanrıça Sekhmet'e sunduğu görülür. Kral burada dengeyi sağlayan ve tanrılarla aracılık eden düzenin garantörü rolündedir.³² Aynı sahnenin benzer şekilde IX. Ramses'in (XX. Hanedan) mezar duvarında bulunması, kralın yine Maat'ı simgeleyen bir heykeli Tanrı Ptah'a sunması, bu aracılık rolünün kral mezarlarında sıklıkla vurgulandığını göstermektedir.³³

Dünya düzeninin temsili olan Maat heykelinin sunulmasından maksat, kaosa karşı kozmosun dengesinin firavun yönetimince sağlandığının tanrılara iletilmesi, bir nevi verilen görevin başarıyla yerine getirilmiş olmasının ispatıdır. Cenaze komplekslerine bu figürün işlenmesi, öte dünyaya geçiş yapan firavunların dünyevi görevlerini başarıyla sağladıklarını ilan etmesiyle ilişkilidir. Karşılıklı yarar ilkesi gereği tanrılardan ihsan elde edebilmek biraz da bu görevleri tamamlamakla mümkündür. Dolayısıyla kraliyet mezarlarına itinayla yerleştirilen tasvirlerin, kralların öte dünya menfaatini tamamlayıcı unsurlar barındırdığı söylenebilir.

²⁹ Troche, *Death, Power, and Apotheosis in Ancient Egypt*, 23-24.

³⁰ Abitz, *Pharao als Gott in den Unterweltsbüchern des Neuen Reiches*, 213-215.

³¹ Franco, "The Funerary Texts from the Valley of the Kings", 321-322.

³² William J. Murnane, *United With Eternity A Concise Guide To The Monuments of Medinet Habu* (Chicago, Cairo: The Oriental Institute, University of Chicago, 1980), 7.

³³ Hornung, *The Ancient Egyptian Books of the Afterlife*, 110.

2. Kraliyet Mezar Tasvirlerine Örnekler

Bu tasvirlere vereceğimiz örnekleri bilhassa önceki dönemlere nazaran siyasi ve ekonomik güç açısından daha müreffeh bir dönem olan Yeni Krallık Dönemi'nden seçeceğiz. Bu dönem pek çok tapınağın inşa edildiği, var olan tapınakların da genişletilme çalışmalarının yapıldığı bir dönem olduğu için³⁴ mezar tasvirlerinde artan metin çeşitliliğiyle dikkati çeker. Bundan sonraki bölümü ağırlıklı olarak Yeni Krallık firavunlarının, özellikle I. Seti ve VI. Ramses'in³⁵ mezar duvarlarıyla tavanlarına yazılmış metinlerin orijinal çevirileriyle devam ettirmek istiyoruz. Kral mezarlarında ağırlıklı olarak bulunan Amduat, Kapılar Kitabı, Re İlahisi, Göksel İnek Kitabı, Mağaralar Kitabı, Gün Kitabı ve Gece Kitabı gibi farklı öte dünya metinleri, Piramit Metinleri'ne benzer şekilde kralların yüceliğini vurgular.

Firavun mezarlarından vereceğimiz metin örneklerine Abydos'ta bulunan I. Seti'nin (XIX. Hanedan) kraliyet mezarının ibadet odasıyla başlamak istiyoruz. Odadaki figürlerin en üstünde şu ibare mevcuttur:

"(Bu sözler) Men-Maat-Re³⁶ tapınağında ikamet eden Osiris'in oğlu Horus tarafından söylenmiştir: Senin arınman Horus'un arınmasıdır ve tam tersi de geçerlidir. Senin arınman Thoth'un arınmasıdır ve tam tersi de geçerlidir."³⁷

Horus figürünün arkasında: "Hayat veren kral Men-Maat-Re'yi arındır; o (Horus) bedeninin gözüyle onu tütsüler³⁸, (onun) ilahi bedenini arındırır." ibaresi bulunur.³⁹ Devamında Tanrı Thoth figürünün üstünde, kralın taçlarla donatılması ve kutsal bir varlık haline gelmesine atıf yapan şu ifadeler yer alır:

"(Bu sözler) Hermopolis'in Efendisi Thoth tarafından söylenmiştir: Bu güzel ilahi hayatı aldım, ey Teb'de yükselen Horus, Güney'in beyaz tacı ve Kuzey'in kırmızı tacı başına kurulmuş, iki dünya bir arada senin mülkündür. Re kendi ağzıyla şöyle dedi: 'Majesteleri (kitaplarda) yazılsın, oğlum tahtına Güney'in ve Kuzey'in kralı olarak kurulsun, (onun) eşi benzeri yok.'⁴⁰

Kralı yüceltmeye odaklanan metinler genel anlamda birlik arz ederek onu tanrıların muhatabı kılmaktadır. Luksor'da bulunan VI. Ramses'in (XX. Hanedan) mezarının sağ giriş koridorundaki Mağaralar Kitabı'nda Güneş Tanrısı Re'nin doğu ufkundan yeniden yükselmesi anlatılırken bu kompozisyon yine kralla ilişkilendirilir. Öte Dünya Metinleri'nden olan Mağaralar Kitabı'nda hayat döngüsünü yeniden elde etmek için öte dünyanın alt dehlizleri sayılan mağaralara inmek durumunda olan Re'nin düşmanlarının yok edilmesiyle mağaralardaki ilerleyişi arasında pozitif bir bağlantı kurulmaktadır. İlk temsillerde kral, arkasında Osiris'in olduğu Horus'a bir kandil sunarken resmedilmiştir. Metnin giriş bölümü şöyledir:

³⁴ Richard H. Wilkinson, *The Complete Temples of Ancient Egypt* (Thames Hudson, 2000), 24.

³⁵ XX. Hanedan firavunu VI. Ramses'in gömülü olduğu IX No'lu Kraliyet Mezarı, Tut-anh-Amun'un mezarının hemen üzerinde yer almakta olup bu mezarın esasında V. Ramses için hazırlandığı fakat halefi olan VI. Ramses tarafından gasbedildiği düşünülmektedir. Mezarda Amduat ve Yer Altında Olanlar Kitabı'nın birer versiyonuyla Ölüler Kitabı'nın birkaç bölümü yer alır. Göksel İnek Kitabı'ndan bazı bölümleri, lahit salonunda güneş diskinin yaratılışıyla ilgili metinleri ve çok sayıda astronomik diyagramı ihtiva eden mezar asıl şöhretini Kapılar Kitabı, Mağaralar Kitabı, Gün Kitabı ve Gece Kitabı'nın tam versiyonlarını içermesiyle kazanmıştır. Boyalı kabartmalarının çok iyi korunması sayesinde metinlerin oldukça iyi durumda olması, VI. Ramses'in mezarını önemli bir kaynak haline getirmiştir. Detaylı bilgi için bkz. : Alexandre Piankoff, *The Tomb of Ramesses VI*, ed. N. Rambova (New York: Pantheon Books, 1954), 7.

³⁶ Men-Maat-Re: Re'nin düzeninde yerleşik olan. I. Seti'nin kraliyet isimlerinden biri. Bkz. : Ronald J. Leprohon, *The Great Name: Ancient Egyptian Royal Titulary* (Atlanta: Society of Biblical Literature, 2013), 110.

³⁷ Alexandre Moret, *Du Caractère Religieux de la Royauté Pharaonique* (Paris: Ernest Leroux Editeur, 1902), 325. I. Seti'nin ibadet odası. Şekil 55. *Abydos, I, pl. 22-23*

³⁸ Burada arınma amacıyla kullanılan tütsü, "Horus'un Gözü" olarak düşünülür.

³⁹ Moret, *Du Caractère Religieux de la Royauté Pharaonique*, 325. I. Seti'nin ibadet odası. Şekil 55. *Abydos, I, pl. 22-23*

⁴⁰ Moret, *Du Caractère Religieux de la Royauté Pharaonique*, 326. I. Seti'nin ibadet odası. Şekil 55. *Abydos, I, pl. 22-23*

"Ey Batı'nın⁴¹ ilk mağarasındaki yer altı dünyasında bulunan tanrılar! Sessiz bölgelerin koruyucuları, Batı'nın Ennead'ı⁴²! Ben göklerdeki Re'yim, mutlak karanlığa giriyorum, Batı'daki göğün kapısını açıyorum. İşte, Batı Ülkesi'ne giriyorum. Beni kabul et, kolların bana doğru (olsun). İşte, öte dünyadaki yerinizi biliyorum. İşte, adlarımızı, mağaralarımızı, surlarımızı biliyorum. Yer altı dünyasında biri size yaşamanızı emrettiğinde, neyle yaşadığımızı biliyorum. Osiris'in sözlerini dinlediğinizde boğazlarımız nefes alır. Yer altı dünyasından geçtiğimde, Batı'nın yollarını kullandığımda huzur içindesiniz, ruhlarımız kudretli, mağaralarımızda güçlüsünüz, sesimi duyuyorsunuz, sizi isimlerinle çağırıyorum. (...) Ey mağarada bulunan (yılan), dehşet verici olan, boyun eğ! Osiris'e göz kulak olmak için, içindekileri (ölüleri) selamlamak için güzel Batı ülkesine giriyorum. Düşmanlarımı infaz yerlerine yerleştiriyorum, onun ardından gidenlere emrediyorum, Osiris N.⁴³ için gizemli odanın karanlığını aydınlatıyorum! Bu Osiris adil Batı'da haklı çıktı."⁴⁴

Güneşin yeni bir hayat bulmak amacıyla mağaralara inişinin ana temayı oluşturduğu bu pasajda tanrıların yaşam biçimlerine vâkıf olunduğuna dair imalar vardır. Metnin devamında özellikle "Kral N. için gizemli odanın karanlığını aydınlatıyorum." sözlerinin tekrarlandığı görülür.⁴⁵ Burada özellikle Kral N.'nin hatırına ve onu koruma maksadıyla karanlığın aydınlatılması dikkat çekicidir. Metinlerde genel olarak kralların korunmak istenmesinin ardında onların Re'nin neslinden geldiğinin kabul edilmesinin de etkili olduğu söylenebilir.

Yine I. Seti'nin mezarında şu ibareler yer alır:

"(Bu sözler) Men-Maat-Re'nin tapmağında ikamet eden Horus tarafından söylenmiştir: '(...) Re, Kral Men-Maat-Re'yi, senin olan bu tapınakta, kendisine ait olan bu odada, gökte ve yerde olan sunu masaları için arındırır.' Dört kez söyleyin: 'Kral Men-Maat-Re'nin bu sunu masaları saftır, saftır. Çünkü ben kendimi arındırdım.'"⁴⁶

Kral figürünün arkasında bu kısımları tamamlayan şu ibareler yer alır:

"İşte kral, iki ülkenin hükümdarı Men-Maat-Re! Re gibi tüm yaşayanlara sonsuza dek rehberlik etmek için, çifte ibadet odasında ikamet eden Horus'un tahtında (kral olarak) yükseliyor."⁴⁷

Kralın Re ile özdeşliğini ifade eden bu ibarelerde onun Re'ye benzer görevler üstlendiğine ve Horus'un tahtına yerleştiğine atıflar bulunur.

VI. Ramses'in mezarındaysa şu vurgulara yer verilir:

"Ey yer altı dünyasının başındaki Osiris! Ben Re'yim, bana elini ver. Batı'dakilerin korktuğu, ataların zamanından beri her şeye gücü yeten, ruh verilen benim! Yer altı dünyasının sorumluluğunu alıyorum. Ruhların (tabutlarında yatan) bedenlerinin üzerinde dinlenmesini sağlıyorum."⁴⁸

Kral kendisini özümseyen bu yeni varlık aleminde her ihtiyacı için Tanrı Osiris'e emanet edilir. Bir tanrı olduğu iddia edilmesine rağmen öte dünyada sözü geçen bu kuvvetli figüre, yani Osiris'e emanet edilmeye krallar da muhtaçtır. Çünkü kendisini güvende hissetmek için tanrı olmak yeterli değildir. Her birinin bir diğerine üstünlük sağlayabildiği bu tanrısal skalada üst sıralarda olmak ya da daha üstte olanların koruması altına girmek önemlidir. VI. Ramses'in tabutundaki Osiris figürlerine yöneltilen aşağıdaki direktifler, bu korumayı dileyen ve garanti altına almak isteyen kesin hitap tarzıyla dikkati çeker:

"Ey mağarası oğlu Horus tarafından korunan, Batılıların başındaki Osiris! Kral N. senin oğlun Horus'tur. Ey Osiris, öte dünyanın vekili, Kral N.'yi koru. Ey Osiris, tahtı onu izleyenler için gizemli olan, Kral N. için yolu aç. Ey Osiris, Batı'nın Efendisi, kolun Kral N. için öte dünyadaki yolları açsın. Ey Osiris, Ölülerin Efendisi,

⁴¹ Batı, güneşin batıdan batmasıyla ilişkili olarak ölümle ve öte dünyayla ilişkilidir.

⁴² Ennead: Başında Tanrı Atum'un bulunduğu Dokuzlu Tanrı Grubu. Bu tanrıların: Atum, Shu, Tefnut, Geb, Nut, Osiris, İsis, Seth ve Neftis olduğuna inanılır. Bkz. : Henri Frankfort, *Kingship and The Gods: A Study of Ancient Near Eastern Religion as The Integration of Society and Nature* (University of Chicago Press, 1978), 284.

⁴³ Metinlerde Osiris N. ya da Kral N. söylemi oldukça yaygındır. Bu tabir bazen Kral NN. şeklinde de kullanılır. Latince "Nomen Nescio" (adını bilmiyorum) kelimelerinin kısaltması olup isimlerin netlik göstermediği durumlarda "anonim kişiyi" belirtmek amacıyla kullanılır. Bkz. : Troche, *Death, Power, and Apotheosis in Ancient Egypt*, 58.

⁴⁴ Piankoff, *The Tomb of Ramesses VI*, 47-49.

⁴⁵ Piankoff, *The Tomb of Ramesses VI*, 47-50.

⁴⁶ Moret, *Du Caractère Religieux de la Royauté Pharaonique*, 326. I. Seti'nin ibadet odası. Şekil 55. *Abydos, I*, pl. 22-23

⁴⁷ Moret, *Du Caractère Religieux de la Royauté Pharaonique*, 327. I. Seti'nin ibadet odası. Şekil 55. *Abydos, I*, pl. 22-23

⁴⁸ Piankoff, *The Tomb of Ramesses VI*, 51.

*düşmanlarını yok eden. Kral N.'nin düşmanlarını yok et. Ey Osiris, Batı'dakileri yargılayan, Kral N.'nin sözlerini dinle. Ey Osiris, Beyaz Tacın Efendisi, oğlu Horus'a emir veren. Kral N.'ye emir ver. Ey Osiris, öte dünyanın başındaki, mağaraların efendisi. Kral N.'nin ruhu yeniden canlansın. Ey Osiris, (iyi) rehber, Yolların Efendisi. Kral N.'yi yönlendir. Ey Osiris, Ennead'ın Efendisi, sözü düşmanlarını yok eden. Kral N.'nin düşmanlarını da yok et."*⁴⁹

Osiris'in alt dünyadaki hakimiyetinin farkında olan bu metin kralı ona emanet ederek onun Horus olduğunu da vurgulamaktadır. Öte dünyada Osiris'in de Güneş Tanrısı Re ile buluşması gerekmektedir. Bu yüzden Re her gece alt dünyaya inerek Osiris'le buluşmakta, Re'nin art arda gelen gece saatlerinin her birindeki zorlu sınavları geçmesiyle döngü yenilenmekte, kozmos korunmaktadır. Batıya doğru yol alarak gece gözden kaybolan Re'nin ertesi gün yenilenmiş olarak doğu ufkunda belirmesi, kralı güneşle özdeşleştiren bu mitoloji için onun dirilmesini ve yeniden doğmasını sağlayacak bir örneklik oluşturur.

Sonuç

Antik Mısır'da mezarlara yapılan tasvirlerin öncelikli amacı süsleme olmaktan ziyade öte dünyaya geçiş aşamalarında ölüye yardımcı olmaktır. Metinlerin temel dayanak noktası ölüye öte dünyada karşılaşacağı zorlukları aşma noktasında yol göstermektir. Dolayısıyla çizilen her bir sahnenin bir amaca matuf olduğu görülür. Ölümden sonraki yaşamı güvenceye almak maksadıyla ölülere rehberlik ettiği düşünülen bu tasvirlerin hanedanlık dönemlerine göre aynı şekilde kullanılan ya da güncellenen pek çok çeşidi bulunur.

Tasvirlerde yer alan günlük hayat sahneleri bu dünya hayatının aynıyla öte dünyada da devam edeceğine olan inançla ilgilidir. Avlanma ya da tarla sürme gibi dünyevi faaliyetleri yansıtan sahneler Mısırlılar için kaotik güçlere karşı meydan okumanın bir göstergesi sayılan Maat idealinin yaşatılmasıyla ilgilidir. Kozmik düzen, ilk yaratım anındaki stabil denge unsuru olarak görülen Maat, Mısır toplumu için dünyanın ve öte dünyanın huzurlu geçmesini garanti altına alabilecek temel saiklerden biridir. Sahip olunan düzenin yitirilmemesi Maat'a uygun hareket etmekle sağlanabilir. Krallar bu bağlamda Maat'ın koruyucusu olarak görülür. Kralların bazı mezar tasvirleri onların bu koruyucu vasıflarını yansıtmak üzere dekore edilmiştir.

Kraliyet mezar tasvirlerinde genel anlamda kralların gücünü öne çıkaran, onları tanrılarla iletişim halinde gösteren temalar hâkimdir. Öte dünyaya yönelik metinler kralları Güneş Tanrısı Re'nin yolculuğuna dahil eder ve onları dirilişin simgesi olan Tanrı Osiris'le özdeşleştirmeyi amaçlar. Tanrılar tarafından kabul edilen firavunların onlar gibi olduğu iddia edilerek tasvirlerle krallar lehine dokunuşlarda bulunulur. Mezarlar en ince ayrıntılarıyla güneşin gece yolculuğunu betimler. Bu yolculuğa çeşitli aşamalarda eşlik eden tanrı figürleri de bulunur. Güneş yolculuğunun bu kadar vurgulanması, güneşin her akşam batmasına karşın sabah yeniden doğmasıyla yani diriliş fikriyle bağlantılı olması dolayısıyladır. Güneş nasıl ki sabah yeniden doğuyorsa ölülerin de Güneş Tanrısı'nın gece yolculuğunda ona eşlik ederek yeniden yaşama kavuşabileceğine inanılır. Özellikle Yeni Krallık Dönemi kral mezarlarının büyük çoğunluğu bu kompozisyon üzerine kurgulanmıştır.

Metinlerde ölülere çeşitli büyüler öğretilerek kendi güvenliklerini sağlaması noktasında destek verilir. Tanrılara yapılan sunular da bu noktada öne çıkar. Bazen büyüyle bazen de bir tanrıya yapılan sunuyla öte dünyanın kötülüklerinden kaçma noktasında ölülere rehberlik edilir. Yargılamadan ve her türlü yok oluştan uzakta olmak isteyen ölüler için bu sahnelere tutunmak oldukça önemlidir. Osiris gibi yeniden dirildiğine inanılan bir tanrı prototipi burada ölülere destek sağlar. Hem Osiris olarak görülen hem de Re'nin soyundan geldiği düşünülen kralların öte dünya ayrıcalıklarının daha fazla olması, mezarlarındaki tasvir çeşitliliğinin sebebini de açıklamaktadır. Birer ölümsüzlük projesi olarak inşa edilen mezarlardaki metinler onlara öte dünyada ayrıcalıklı bir konum sunabilme amacına matuftur. Yer altı dünyasında güneşin geçtiği evrelerden geçen kralların, ölüm sonrası tehlikelerine karşı güneşle

⁴⁹ Piankoff, *The Tomb of Ramesses VI*, 62-63. *The Book of the Dead*, ch. 141-142

birlikte hareket ederek onun ayrıcalıklarıyla korunacağı düşünülür. Böylece kralların da Güneş Tanrısı Re gibi ölümden sonraki yolculuğunu başarıyla tamamlaması umulur.

Kaynakça

- Abitz, Friedrich. *Pharao als Gott in den Unterweltsbüchern des Neuen Reiches*. Freiburg; Göttingen: Vandenhoeck und Ruprecht, 1995.
- Allen, James P. *The Ancient Egyptian Pyramid Texts*. ed. Theodore J. Lewis. Atlanta, Georgia: Society of Biblical Literature, Second Edition., 2015.
- Ataç, Mehmet Ali. *The Mythology of Kingship in Neo-Assyrian Art*. Cambridge, New York: Cambridge University Press, 2010.
- Barta, Winfried. *Die Bedeutung der Pyramidentexte für den Verstorbenen König*. München ; Berlin: Deutscher Kunstverlag, 1981. <http://archive.org/details/diebedeutungderp0000bart>
- Budge, E. A. Wallis. *The Literature of the Ancient Egyptians*. London: The Project Gutenberg EBook, 2005. www.gutenberg.net
- Budge, Wallis E. A. *The Book of The Dead: The Papyrus of Ani in the British Museum*. London: Dover Publications, 1895. www.sacred-texts.com
- Çifçi, Meryem Karagülle. *Antik Mısır'da Tanrılar, Öte Dünya ve Din*. İstanbul: Banliyö Kitap, 2023.
- Eliade, Mircea. *Myth and Reality*. New York and Evanston: Harper & Row, 1968.
- Franco, Isabelle. "The Funerary Texts from the Valley of the Kings". *The Pharaohs*. ed. Christiane Ziegler. 313-325. New York: Rizzoli International Publications, First Edition., 2002.
- Frankfort, Henri. *Kingship and The Gods: A Study of Ancient Near Eastern Religion as The Integration of Society and Nature*. University of Chicago Press, 1978.
- Gadalla, Moustafa. *The Ancient Egyptian Metaphysical Architecture*. Greensboro NC: Tehuti Research Foundation, 2016.
- Hornung, Erik vd. (ed.). *Ancient Egyptian Chronology*. Leiden ; Boston: Brill, 2006.
- Hornung, Erik. *The Ancient Egyptian Books of the Afterlife*. Ithaca and London: Cornell University Press, 1999. <http://archive.org/details/ancientegyptianb00horn>
- Ikram, Salima. *Death and Burial in Ancient Egypt*. Cairo, Egypt: The American University in Cairo Press, 2015.
- İnan, Afet. *Eski Mısır Tarih ve Medeniyeti*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1992.
- Leprohon, Ronald J. *The Great Name: Ancient Egyptian Royal Titulary*. Atlanta: Society of Biblical Literature, 2013.
- Moret, Alexandre. *Du Caractère Religieux de la Royauté Pharaonique*. Paris: Ernest Leroux Editeur, 1902.
- Murnane, William J. *United With Eternity A Concise Guide To The Monuments of Medinet Habu*. Chicago, Cairo: The Oriental Institute, University of Chicago, 1980. <http://archive.org/details/united-with-eternity.-a-concise-guide-to-the-monuments-of-medinet-habu>
- Petrie, William Matthew Flinders. *The Religion of Ancient Egypt*. New York: Cambridge University Press, 2013. <https://www.gutenberg.org/ebooks/29010>
- Piankoff, Alexandre. *The Tomb of Ramesses VI*. ed. N. Rambova. New York: Pantheon Books, 1954. <http://archive.org/details/tombframesessesvi0001unse>
- Pinch, Geraldine. *Handbook of Egyptian Mythology*. California: ABC-CLIO, 2002.
- Remler, Pat. *Egyptian Mythology, A to Z*. New York: Chelsea House, 3rd ed., 2010.
- Robins, Gay. *The Art of Ancient Egypt*. Cambridge, Mass: Harvard University Press, 2nd edition., 1997.
- Shaw, Ian - Nicholson, Paul T. "The British Museum Dictionary of Ancient Egypt". *Ba*. 47. London: British Museum Press, 2008.

- Snape, Steven. *Ancient Egyptian Tombs: The Culture of Life and Death*. United Kingdom: John Wiley & Sons, 2011.
- Troche, Julia. *Death, Power, and Apotheosis in Ancient Egypt: The Old and Middle Kingdoms*. Cornell University Press, 2021.
- Wilkinson, Richard H. *The Complete Temples of Ancient Egypt*. Thames Hudson, 2000.
<http://gen.lib.rus.ec/book/index.php?md5=92b4a59ad61084e3bb7f4ce23af794bb>